

מסכת הוריות

בענין השמטות הרמב"ם בדיני הכבוד בבית המשתה

דראבר"צ אמר לענין בית המשתה והרמב"ם איירי בדינים בבית המדרש ולכך לא הזכיר את דברי ראבר"צ. והנ"מ בין ב' התירוצים של הב"י הוא מה בעצם שיטת הרמב"ם דלהתירוצין הראשון פליג ראבר"צ על ת"ק והלכה כת"ק וממילא דרק בביהמ"ד יש לכבדם ולהושיבים סמוך לאביהם אבל בבית המשתה אין צריך לעשות להם סניפין ולכבדם, אבל לתי' השני של הב"י ס"ל להרמב"ם דראבר"צ בעצם לא פליג על ת"ק אלא מוסיף על דבריו ואה"נ קיי"ל כמותו ומה שלא הזכיר הרמב"ם את דבריו הוא משום דאיירי בדיני בית המדרש ולא בדיני בית המשתה אבל גם בבית המשתה ס"ל להרמב"ם דיש לכבדם ולעשותם סניף לאביהם.

והנה בגמ' בבא בתרא דף קכ ע"א איתא א"ר אמי בישיבה הלך אחר חכמה במסיבה הלך אחר זקנה א"ר אשי והוא דמפליג בחכמה והוא דמפליג בזקנה.

ופירש רשב"ם וז"ל בישיבה בין לדין בין לשאר ישיבות של תורה מושיבין את החכם למעלה מן הזקן וכדמפרש לקמיה שהחכם מופלג מכל חביריו בחכמה שחכם הוא מאוד אבל בשביל שהוא חכם מעט מן הזקן אין מכבדין אותו יותר מן הזקן שהוא חכם קצת וכו' במסיבה של משתה וה"ה לנישואין והוא דמפליג החכם בחכמה אז הלך אחר החכמה ולא אחר זקנה.

והוא דמפליג בזקנה שזקן מאוד אז חולקין לו כבוד בבית המשתה יותר מן החכם ואע"ג דמופלג ההוא חכם בחכמה וכגון שהזקן חכם קצת אבל אם אינו מופלג בזקנה החכם שהוא מופלג קודם לכבדו שמעינן מהכא דחכם מופלג וזקן מופלג שאינו חכם כל כך כבחור, בישיבה הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחילה: במסיבה הלך אחר זקנה, והיכא דחכם הוא מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכ"מ הלך אחר חכמה אפילו במסיבה והיכא דהזקן הוא מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה הכל מקום הלך אחר זקנה ואפילו בישיבה הואיל והזקן חכם קצת אע"פ שהבחור חכם יותר ממנו.

והיכא דלא מופלג לא האי בחכמה ולא האי בזקנה נראה בעיני דבכל מקום הלך אחר זקנה מדאמר רב אשי

דף יג ע"ב ת"ר כו' בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שרבים צריכים להם מפסיעים על ראשי העם וכו' בני ת"ח שממונים אביהם פרנס על הציבור בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם בזמן שאין להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם רבי אלעזר בר ר' צדוק אומר אף בבית המשתה עושים אותן סניפין וכו' אמר רבא בחיי אביהם ובפני אביהם. [עיי' בספר בן יהודע להבן איש חי מה שפי' למה כפל רבא לומר בחיי ובפני וכו'.]

ופרש"י ד"ה שממונים וז"ל שממונים אביהם פרנס על הציבור. סניפין שמושיבין אותן בצד הזקנים מפני כבוד אביהם דהויין סניפין לזקנים כסניף זה שמצניפין לקורה גדולה וכו' עכ"ל.

היוצא דבני חכמים ותלמידי חכמים [עיי' בש"ך סי' רמד ס"ק יב שפירש בב' אופנים, או דהכוונה בני תלמידי חכמים או הכוונה תלמידי החכם.] בזמן שרבים צריכים להם מפסיעין על ראשי העם. [עיי' ברש"י סנהדרין דף ז ע"ב ד"ה על ראשי דפי' וז"ל שכשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבין לארץ והמפסיע ביניהן לילך למקומו נראה כמפסיע על ראשן עכ"ל.] וכן בני ת"ח שאביהם ממונים פרנסים על הציבור אם יש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם וראבר"צ מוסיף דלא רק בבית המדרש כן אלא אף בבית המשתה מושיבין אותם ליד אביהם מפני כבוד אביהם.

והנה את האי דינא הביאו הרי"ף במסכת קידושין בדף יד ע"א והרא"ש בפ"א סי' נט שם, אבל הרמב"ם בפ"ו מהלכ' תלמוד תורה הל"ז כתב וז"ל בני חכמים בזמן שיש להם דעת לשמוע הופכין פניהם כלפי אביהן אין בהם דעת לשמוע הופכין פניהם כלפי העם עכ"ל, והשמיט את דברי ראבר"צ דבבית המשתה עושין אתם סניפין, וכן השמיט הא דאיתא בגמ' שאביהם ממונים פרנסים על הציבור דמשמע מדברי הגמ' דרק בתנאי זה עושין אותם סניפין לאביהם.

וכתב הב"י בסי' רמד דס"ל להרמב"ם דתנא קמא פליג על ראבר"צ והלכה כת"ק ועוד כתב דמכיון

והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה דהיכא דהו תרווייהו מופלגים הולכים בישיבה אחר החכם ובמסיבה אחר הזקן מכלל דהיכא דלא הו תרווייהו מופלגין לא האי ולא האי הולכין בכל מקום אחר אחד מהן ומדלא פירש איכא למימר דמסתמא הולכין אחר הזקן דבשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו אין לנו לבייש את הזקן והחכם אינו בוש בכך מאחר שזקן ממנו יודע הוא שבשביל זקנותו חולקים לו כבוד עכ"ל הרשב"ם.

המבואר מדברי הגמ' שבישיבה של תורה מושיבין את החכם למעלה מן הזקן והוא שהחכם מופלג בחכמה ומה שבמסיבה מושיבין את הזקן למעלה מן החכם הצעיר היינו כשהוא מופלג בזקנה וחכם קצת מושיבין אותו ולא את החכם הצעיר אע"פ שמופלג בחכמה ומהרשב"ם מבואר דאם שניהם אינם מופלגים לא זה בחכמה ולא זה בזקנה הולכים בתר זקנה ומושבין את הזקן למעלה בין בישיבה בין במסיבה וכ"כ הרא"ש בקידושין שם סי' נד והטור בסי' רמד.

[אבל הר"ן בדף יד ע"א מדפי הריא"ף בד"ה רבי כתב ואחרים כתבו, ובחידושים בב"ב הביא בשם הרא"ה דכל כה"ג הוה להו כאילו שניהם מופלגין ובישיבה הלך אחר חכמה ובמסיבה הלך אחר זקנה.]

והנה הרמב"ם השמיט את דברי הגמ' האלו ועדין לא מצאתי לרבותינו ז"ל שיפרשו למה השמיט ועיי' בעינים למשפט מש"כ בזה, ומ"מ יש להוכיח מזה דס"ל להרמב"ם כהתי' הראשון של הב"י לגבי הא דהשמיט הרמב"ם דבני חכמים עושים אותם סניפין לאביהם בבית המשתה דהרי הכא חזינן דהשמיט הרמב"ם ג"כ את האי דינא דבישיבה הולכים אחר חכמה ובמסיבה והיינו בבית המשתה הולכים אחר זקנה א"כ מבואר דלא ס"ל כלל את האי דינא וכן מוכח דאף את האי דינא דבני ת"ח מושיבין אותם בצד אביהם ועושים אותם סניפין בבית המשתה ג"כ לא ס"ל מכיון דלא פסקינן כראבר"צ אלא כת"ק וליתא להאי דינא וזה כהתירוץ הראשון שכתב הב"י דהרמב"ם ס"ל כת"ק.

ובאמת דעל התי' השני של הב"י יש לעיי' שכתב דהרמב"ם לא איירי אלא מדיני בית המדרש וכו' דהרי בתחילת הפרק איירי הרמב"ם שם אף בידי כבוד הנשיא ואב ב"ד וחכם ואף כשאינן בביהמ"ד וא"כ לכה"פ היה לו להזכיר את דברי ראבר"צ שם או להזכיר אח"כ

דמהלכ' ט' ואילך לא איירי כבר מדיני ביהמ"ד אלא משאר דיני ת"ח והוה ליה להרמב"ם להזכיר שם, משמע מזה ג"כ דס"ל כמו שכתב הב"י בתי' הראשון דס"ל דהלכה כת"ק וכמו שנתבאר.

והנה רבינו מרן הגרי"ז הלוי זצוקלה"ה בספרו פ"ה מהלכ' תלמוד תורה הלי"א חידש דבר מובהק מלבד מה שחייב בכבודו והידורו של כל ת"ח שחייבים להדרו ולכבדו וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכ' תלמוד תורה הלי"א, איכא חיוב נוסף לכבדו מצד כבוד ומורא שחייב רק ברבו מובהק ועיי"ש שהוכיח דדרגת חיוב רבו מובהק הוא כאביו ואמו וכן מה שנאמרה ההלכה דיש חיוב קימה שיש בה הידור וקימה שאין בה הידור פטור ולכך בבית הכסא ובבית המרחץ ליכא חיובא, לא נאמרה ברבו מובהק ואף שם חייב לעמוד מפניו מכיון דאין הקימה תלויה כלל בהידור אלא מצד כבוד ומורא.

ונראה בס"ד דס"ל להרמב"ם דאף דלגבי כל ת"ח איכא חיובא דקימא מצד הידור מ"מ לגבי בניהם של ת"ח בודאי ליכא חיובא אפי' מצד הידור של כל ת"ח לקום בפניהם וכדו' ומה שיש לכבדם הוא רק בביהמ"ד וג"כ רק מפני כבוד אביהם, אבל לא בבית המשתה דשם אין חייבים לכבדם דהרי בבית המשתה גופא כבר נתבאר מדברי הגמ' בב"ב דלא אזלינן תמיד בתר חכמה ובדרך כלל אזלי' בתר זקנה ויש לכבד הזקן יותר מן החכם שצער ממנו, ולשיטת הרשב"ם וסייעתו אפי' כשהזקן אינו מופלג בחכמה אם החכם הוא אינו מופלג בחכמה אזלי' בתר זקנה, וא"כ בהא מכיון דאף את החכם עצמו אין מכבדין אלא את הזקן א"כ ק"ו דאת בניהם של החכמים אין חיוב לכבדם בבית המשתה, ואף את בניהם של הזקנים אין לכבד דכל מעלת אביהם שמכבדים אותם הוא רק מפני זקנותם ומה שייך זה לגבי בניהם, דהם ודאי אינם זקנים בשנים.

והנה בדברי הרשב"ם שפירש במסיבה של משתה וה"ה לנישואין הגיה הב"ח וז"ל כבנות צלפחד עכ"ל והיינו כמו שכתב בעצמו ביור"ד סי' רמד בד"ה ומ"ש רבינו ובמסיבה של משתה וכו' וז"ל ונראה דהאי של נישואין הכי פירושא אם אחים או אחיות יעשו להם נישואין אע"ג שאחד גדול מחבירו בחכמה לא יקדימו לעשות נישואין לקטן בשנים מפני שהוא גדול בחכמה אלא יקדימו לעשות נישואין לגדול בשנים אע"פ שהוא

קטן בחכמה דהכי איתא בפרק ^{לג}נחלין גבי בנות צלפחד להלן מנאן הכתוב דרך גדלותן וכאן דרך חכמתן ופירש רשב"ם להלן כשנישאו בנות צלפחד מנאן הכתוב דרך גדלותן וכאן דרך חכמתן, דרך גדלותן דכתיב ותהיינה בנות צלפחד מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונועה בנות צלפחד לבני דודיהן לנשים ומסתברא דכך נולדו כדכתיב לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה וכאן כשעמדו לפני משה דרך חכמתן כסדר שהן חכמות זו יותר מזו הקדימן הכתבו מחלה נועה וחגלה ומלכה ותרצה ומסתברא אמרי הכי דלא ליקשי קראי אהדי וכו' במסיבה של משה וה"ה לנישואין כבנות צלפחד וכו' עכ"ל וכן הביא הש"ך בסקי"ג, הנתבאר דהבין הב"ח במה דאמרה הגמ' במסיבה הלך אחר זקנה היינו כמו שפירש הרשב"ם של משה ולנישואין והיינו דיש להשיא את הגדול בשנים קודם אע"פ שהצעיר חכם ממנו.

אמנם עיי' במרומי שדה לרבינו הנצי"ב זיע"א דפליג על הב"ח וז"ל אבל במח"כ אאל"כ שהרי ע"כ צ"ל דאחת היא הצעירה היתה מופלגת בחכמה לפי דעת הרשב"ם דאם שניהם אינם מופלגים הולכים הכל בתר זקנה והיה לנו לילך הכל בתר חכמה, אלא פשיטא דלענין נישואין לעולם הולכים בתר שנים וכדכתיב לא יעשה כן במקומינו והא דה"ה לנישואין היינו בקיבוץ אנשים לנישואין והא דאמר ר' אמי במסיבה הלך אחר זקנה לא מבנות צלפחד גמר לה אלא מצד הסברא וכו' עכ"ל.

המבואר מדברי הנצי"ב דפליג על הב"ח דא"א לומר דכוונת הרשב"ם לנישואין דיש להקדים הזקן להשיאו וזה ילפי' מבנות צלפחד דהרי נועה היתה הצעירה בשנים והיתה מופלגת בחכמה דהרי התורה מנאה אותה השניה בחכמה ומ"מ לגבי נישואין חזינן דנישאה אחרונה וכמו שכתב הרשב"ם להלן כשנישאו מנאן הכתוב לפי סדר לידתן וגדולתן בשנים ומטעם דלא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה, הרי דהרשב"ם עצמו ס"ל דבבנות צלפחד אע"פ שהיתה נועה מופלגת בחכמה והבכירה לא היתה מופלגת בשנים ואע"כ נשאה אחרונה ואילו לפירוש רשב"ם דאם הזקן אינו מופלג בזקנה והחכם מופלג בחכמה יש להקדים את החכם א"כ היו צריכים להשיא את נועה ראשונה ומבואר דהשיאוה אחרונה הרי דאין הכוונה לנישואין להקדימו להשיאו דזה

הוא סברא ומשום לא יעשה כן במקומינו ולא משום דנלמד מבנות צלפחד.

וא"כ לפי זה אולי אפשר לבאר למה השמיט הרמב"ם את דברי הגמ' בב"ב דהרמב"ם ס"ל בפירוש הגמ' ^{לג}במסיבה היינו של משה ושל נישואין וכדברי הב"ח ולענין להשיאו קודם אבל מ"מ הואיל ואיתא בגמ' והוא דמפליג בזקנה בדוקא במופלג בזקנה יש להקדים להשיאו ס"ל דלא פסקינן כן אלא בכל אופן יש להקדים את הזקן בשנים אפי' שאינו מופלג בזקנה להשיאו קודם ולכך השמיט לגמרי את האי דינא דס"ל דלדינא לעולם יש להקדים את הגדול בשנים לנישואין להשיאו קודם ואפי' שאינו מופלג בזקנה. ואף לענין ישיבה דהלך אחר חכמה דהשמיט ג"כ הרמב"ם אפ"ל דהנה בפ"א מהלכ' סנהדרין הל"ג כתב הרמב"ם סדר ישיבת הדיינים בב"ד דהגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש על הדיינים וכל הגדול מחבירו בחכמה יהיה קרוב לנשיא יותר מחבירו וכו' וכן בהל' ז' וכל שורה ושורה יושבין בה לפי מעלתן בחכמה עיי"ש וכתב ע"ז האור שמח דמקורו של הרמב"ם הוא מדברי הגמ' בב"ב שבישיבה הלך אחר חכמה הרי דהזכיר הרמב"ם את דין זה בהלכ' סנהדרין ודו"ק.

והנה הלחם משנה בהלכ' ת"ת מקשה על הרמב"ם דלמה השמיט תנאי זה דאביהם ממונים פרנסים על הציבור וז"ל שם אמרי בני חכמים שאביהם ממונים על הציבור משמע דצריך תנאי זה וכן כתבו הרי"ף ורבינו לא כתבו ואולי לא היה בגירסתו עכ"ל.

אמנם נראה בס"ד דהרמב"ם בדוקא השמיט דלא ס"ל כלל דבעינן תנאי זה שיהיו ממונים פרנסים על הציבור אלא דיני הכבוד שחייבים לכבד נשיא ואב"ד וחכם, כל חכם הוא ולא דוקא שיהא ממונה על הציבור וממילא אף בני החכמים אע"פ שאין אביהם ממונים על הציבור ג"כ יש לכבדם וכמו שהוזכר בגמ' דבני חכמים בזמן שהציבור צריכין להם מפסיעים על ראשי העם ולא נאמר שאביהם ממונים פרנסים על הציבור כמו שהוזכר לגבי ישיבתם ליד אביהם בביהמ"ד אלא הוזכר בסתמא א"כ אף הכא לגבי ישיבתם בביהמ"ד לא בעינן שאביהם יהיו ממונים על הציבור, והנה מבואר דהרמב"ם לא ס"ל כלל אף בשאר מקומות שהוזכר ענין זה דת"ח הממונה פרנס על הציבור או הראוי שימנוהו על הציבור את האי

ענינא דמנוי פרנס על הציבור. דהנה בגמ' גיטין דף ס ע"א הוזכר לגבי העולים תורה בשבת כהן ולוי ואחריהן עולים ת"ח הממונים פרנסים על הציבור ואחריהן ת"ח הראויין למנותם פרנסים על הציבור ואחריהן בני ת"ח שאבותיהן ממונים פרנסים על הציבור והנה הרמב"ם בפ"ב מהלכ' תפילה הל' יח כתב בכל קריאה וקריאה כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ומנהג פשוט הוא היום שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל וכל מי שהוא גדול מחבירו בחכמה קודם לקרות וכו' עכ"ל ועיי"ש בכסף משנה הרי דהשמיט מה שנאמר בגמ' דאחריהם ת"ח הממונים ואחריהם הראויים למנותם ואחריהם בני ת"ח בדרגת העולים לתורה וכן מה דאיתא בגמ' שבת דף קיד ע"א אמר רבי יוחנן איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הציבור וכו' ולא הזכיר הרמב"ם מימרא זו, וכן בגמ' תענית דף י ע"ב ת"ר אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד וכו' ואיזהו תלמיד חכם יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הציבור וכו' והנה הרמב"ם בפ"ג מהלכ' תעניות הל"א כתב וז"ל הרי שלא ירדו גשמים מתחלין תלמידי חכמים בלבד להתענות וכו' עכ"ל הרי דלא הזכיר ת"ח שממונה פרנס על הצבור וכו' משמע דהרמב"ם לא ס"ל כלל דאיכא תנאה בכל דבר ששייך לענין חכמים ות"ח שיהיו ממונים פרנסים על הציבור ולכך השמיט במקומות האלו שהזכרנו את ענין זה שיהיה ממונה על הציבור.

ונראה בס"ד דאפשר לבאר את שיטת הרמב"ם על פי דברי החינוך שכתב במצוה רנז בשרשי המצוה לגבי כבוד החכמים וז"ל לפי שעיקר היות האדם נברא בעולם הוא מפני החכמה כדי שיכיר בוראו על כן ראוי לבני אדם לכבד מי שהשיג אותה ומתוך כך יתעוררו האחרים עליה ומזה השורש פירש איסי בן יהודה בגמ' שאפילו זקן אשמאי כלומר שאינו חכם הוא בכלל המצוה שראוי לכבדו מפני שברוב שניו ראה והכיר קצת במעשי השם ונפלאותיו ומתוך כך ראוי לכבדו והיינו דאמר רב יוחנן שם בקידושין הלכה כאיסי בן יהודה וזה שאמרו בתנאי שלא יהיה בעל עבירות שאם כן מנע עצמו מכבוד עכ"ל. המבואר מדברי החינוך דעיקר הכבוד שמכבדין לחכם הוא מכיון שהשיג החכמה ולכך אף בזקן אשמאי אם אינו בעל עבירות יש לכבדו דברוב שניו ראה והכיר במעשי השם ונפלאותיו, וא"כ לפי טעם זה מה שייך שיהא נ"מ אם הוא ממונה פרנס על הציבור שמשום כך יש לכבד בניו שזה כבודו לבין אם אינו ממונה פרנס על הציבור שלכך אין לכבד בניו וכן לגבי העולים לתורה אם יש לכבד את החכם מה הנ"מ בין אם ממונה פרנס על הציבור או לאו ולכך השמיט הרמב"ם, דס"ל דאין לחלק בכך בין אם ממונה פרנס על הציבור או לאו אלא כל חכם וחכם יש לכבדו ומהטעם שהזכיר החינוך ובטעם זה ליכא חילוקא אם ממונה על הציבור אם לאו.